

MUZIKAAL OP 1001 MANIEREN

In Noordoost-Groningen staat een basisschool waar ieder kind muzikaal is. Op 1001 manieren. Het lectoraat Kunsteducatie van de Hanzehogeschool Groningen doet in deze school onderzoek naar de vormgeving van idiocultureel muziekonderwijs voor nieuwkomers. Veel van de kinderen op deze school zijn op de vlucht.

Liesbeth Betten werkt als studieloopbaanbegeleider aan de opleiding Docent Muziek van het Prins Claus Conservatorium (Hanzehogeschool Groningen) en als muziekdocent in het voortgezet onderwijs. Tijdens haar studie aan de master Kunsteducatie Noord deed zij onderzoek naar het lesgeven aan kinderen op de vlucht.

MUZIKLES VOOR NIEUWKOMERS

Muziek is van grote betekenis in het dagelijks leven van mensen, maar kinderen op de vlucht hebben beperkt toegang tot muziekonderwijs en muzikale activiteiten. Vlucht, ontheemding, transfers van azc naar azc en de onzekerheid van de asielpprocedure hebben grote invloed op het welbevinden van deze kinderen. 'Het vraagt om een grote sensitiviteit van muziekdocenten voor de kwetsbare context waarin hun muziekonderwijs plaatsvindt', zegt Betten, 'maar studenten worden in de docentopleiding muziek hier niet specifiek op voorbereid'.

In een samenwerkingsproject met het lectoraat Kunsteducatie van de Hanzehogeschool ontwikkelde Betten daarom in het voorjaar van 2023 veertien pilotlessen in een basisschool voor nieuwkomers in Noordoost-Groningen. Daarnaast geven twee studenten van de opleiding Docent Muziek momenteel (winter 2024) ieder zes lessen aan twee bovenbouwklassen. Betten is hun praktijkbegeleider. Het lectoraat Kunsteducatie onderzoekt deze ontwikkelingspraktijk.

Niet alle leerlingen van nieuwkomersscholen zijn op de vlucht. Toch is het voor alle leerlingen van deze scholen van belang dat (toekomstige) muziekdocenten cultureel responsief en non-verbaal lesgeven. Vanwege de aanwezigheid van kinderen op de vlucht is daarbij extra aandacht voor traumasensitief lesgeven essentieel. Ook dient een muziekdocent rekening te houden met wisselende samenstellingen van de klassen.

Wat de ontwikkelingspraktijk op de school in Noordoost-Groningen vernieuwend maakt, is de positionering van muziekonderwijs. 'De context van de nieuwkomersschool vraagt om muziekonderwijs dat ervan uitgaat dat ieder kind muzikaal is, op de eigen manier, en dat de persoonlijke connectie die kinderen met muziek hebben centraal stelt', aldus Betten.

IDIOCULTUREEL MUZIEKONDERWIJS

Deze opvatting is gefundeerd in het 'idiocultureel muziekonderwijs', waarvan lector Kunsteducatie Evert Bisschop Boele de grondlegger is. In idiocultureel muziekonderwijs ligt er geen nadruk op bepaalde aspecten van muzikaal gedrag zoals musiceren of zingen. Ook is muziek geen 'ding', zoals een instrument of repertoire. Muzikaliteit toont zich in de biografie van het individuele kind op 1001 manieren van muzikaal gedrag en van betekenis. Misschien dansen kinderen graag op familiefeesten. Misschien spelen ze games waarin muziek klinkt. Misschien worden ze 's avonds door hun ouders in

slaap gezongen. Misschien houden ze van spannende filmmuziek. Misschien zijn ze ooit een beetje bang geworden van een strenge dirigent. Misschien delen ze *playlists* met hun vrienden. Misschien zingen ze het liefst wanneer niemand ze hoort. Misschien hebben ze hun muziekinstrument moeten achterlaten toen ze hun thuisland ontvluchtten. Misschien brengt muziek nare herinneringen boven. Of mooie herinneringen die nu ver weg lijken.

De muzikale ervaringen van het individuele kind en hun individuele ontwikkelingsmogelijkheden zijn het vertrekpunt voor de docent. 'Idiocultureel muziekonderwijs draait om de pedagogische en dialogische relatie tussen leerling en docent', aldus Bisschop Boele. Het oogmerk van dit muziekonderwijs is dat iedere individuele leerling de eigen betekenisvolle muzikale weg in deze wereld vindt. Wat muzikaal betekenisvol is, wordt niet door een methode bepaald, noch door de docent, maar door het kind. De docent begeleidt het kind hierin en opent de deur naar nieuwe mogelijkheden.

Muziekles geven vanuit een idioculturele fundering is geen gemeengoed in scholen voor nieuwkomers. Dit kan ook nauwelijks, want deze benadering bevindt zich nog vooral in de conceptuele fase. Dit maakt onderzoek naar praktijkontwikkeling des te belangrijker. Hoe geef je als docent ruimte aan de muzikale variëteit en de diversiteit van de muzikale biografieën van kinderen wanneer je de kinderen en hun thuisland niet kent, en je ze er vanwege de taalbarrière ook niet naar kan vragen?

MUZIKAAL SPEL

Betten leerde hier al veel over in de pilotlessen, de twee studenten passen het geleerde zoveel mogelijk toe in hun lessen. Zowel Betten als de studenten richten de lessen zoveel mogelijk in als muzikaal spel. In deze vorm van muziekonderwijs spelen kinderen alleen of in kleine groepjes vrij met muziekinstrumenten en ander materiaal in een (door de docent) ingerichte muzikale omgeving. Een docent legt bijvoorbeeld muziekinstrumenten, geluidsdragers en bewegingsmaterialen neer en creëert verschillende hoekjes. Zo verkennen kinderen verschillende facetten van muziek.

Tijdens muzikaal spel gaan sommige kinderen samenspelen, anderen zonderen zich af en sommigen gaan even wat anders doen. Alles is goed. De muziekdocent observeert en begeleidt dit proces. Deze begeleiding varieert van even iets voordoen of ingaan op de uitnodiging van kinderen om met hen mee te spelen, tot het beschikbaar stellen van een telefoon om een liedje van thuis op te zoeken. Kinderen zijn vrij om een instrument te pakken en te onderzoeken en met verschillende speltechnieken en klank te experimenteren. Soms gaat hierdoor een trommeltje kapot, de kinderen trekken daar zelf hun conclusies uit. En wanneer ze lekker even door de gymzaal rennen laat de muziekdocent dat gewoon gebeuren.

“HOE GEEF JE RUIMTE AAN DE MUZIKALE VARIËTEIT EN DE DIVERSITEIT VAN DE MUZIKALE BIOGRAFIEËN VAN KINDEREN WANNEER JE DE KINDEREN EN HUN THUISLAND NIET KENT?”

Muzikaal spel werkt anders dan een klassikale en docentgestuurde aanpak. Dit is wennen voor (toekomstige) docenten. Een risico is dat docenten het vooral als ‘herrie’ ervaren omdat het niet lijkt op hun idee van muziek. Deze manier van lesgeven vergt dus begrip van de vele verschijningsvormen van muzikaal gedrag én hier in het moment op te kunnen inspelen. Dit voorkomt dat docenten leerlingen muzikaal begrenzen. Maar het betekent niet dat kinderen geen houvast nodig hebben.

Muzikaal spel leent zich goed voor groepen van wisselende samenstelling omdat het betekenisvol is als eenmalige activiteit. Wanneer kinderen langer op één plek blijven kunnen zij toch voort bouwen op eerdere experimenten. Muzikaal spel past bovendien in idiocultureel muziekonderwijs omdat het veel verschillende ontwikkelingsrichtingen biedt, en zowel ruimte geeft aan individuele keuzes als aan kleine groepjes en aan de groep-als-geheel. Dit impliceert niet dat idiocultureel muziekonderwijs en muzikaal spel één en hetzelfde zijn. Het betekent slechts dat het in deze context de meest passende keuze is.

RUIMTE VOOR MUZIKALE ONTMOETING

Betten begon in de pilot met de vormgeving van een *muzikale* ruimte. Ze werkte met een instrumentenkit en creëerde met krukjes en hoepels afzonderlijke plekken in een speellokaal waar kinderen konden experimenteren. Met behulp van gebaren en beeldende middelen, zoals dieren, pictogrammen en emoji's, communiceerde ze met de kinderen. Tijdens de pilot had Betten maar beperkte middelen om de omgeving mee in te richten. Ze wist vaak niet van te voren in wat voor ruimte ze les zou geven. De school ligt in aardbevingsgebied en verhuisde vanwege schades maar liefst driemaal van gebouw gedurende de pilotperiode. Ook hadden sommige kinderen last van het lawaai dat vaak gepaard gaat met muzikaal spel: ze drukten hun handen tegen hun oren.

In haar reguliere lespraktijk neemt Betten de pedagogische *relatie* als vertrekpunt. Dit lijkt op het eerste gezicht geen probleem; kinderen uit het pilotproject leken zich direct (vaak fysiek) te binden door op schoot te kruipen, haar hand vast te houden en oogcontact te maken. ‘Maar’, waarschuwt ze, ‘dat betekent niet dat je daadwerkelijk contact met ze hebt. Je weet nog niets van ze’. Die snelle binding is vaak een overlevingsstrategie. Betten noemt dit ‘een spannende tegenstelling’. Hiermee omgaan legt een

grote verantwoordelijkheid bij de volwassene. De wisseling in groepssamenstelling en de taalbarrière versterkt dit nog. Betten benadrukt daarom het belang van de vormgeving van de lesruimte als een geborgen en veilige plek. Een plek die uitnodigt tot muzikale ontmoeting.

Op basis van ervaringen in de pilot bereidde Betten met de studenten de lessen anders voor. Ze verkenden eerst de omgeving waarin ze lesgeven. Ook stelden ze een diverse *toolkit* samen om een omgeving vorm te geven waarin kinderen zich muzikaal kunnen uitdrukken en die ook geborgenheid biedt. Naast muzikale materialen bevat de toolkit krukjes, hoepels en akoestische panelen om stillere hoekjes in te richten en kussentjes, slofjes, dekentjes en ledkaarsjes om een huiskamersfeer te scheppen.

Om leerlingen houvast te geven, stelden de studenten aan het begin van hun lessen samen met de kinderen de spelregels van de muzikale ruimte vast. Hoe zorgen we samen voor kinderen die last hebben van het lawaai? Hoe voorkomen we dat er een trommeltje stuk gaat? Daarnaast initieerden ze rituelen om overgangen van activiteit en sfeer mee te communiceren. Ook boden ze ruimte voor eigen rituelen van kinderen.

DIALOGISCHE EN PEDAGOGISCHE RELATIE

Het onderzoek naar deze ontwikkelingspraktijk loopt na de lessen van de studenten nog door. Want met praktische lessen geven we nog geen idiocultureel muziekonderwijs vorm. Idiocultureel muziekonderwijs betreft een diepe reflectie over de pedagogische en dialogische relatie tussen docent en kind. Wat vraagt het van jou, als muziekdocent, om idiocultureel muziekonderwijs te geven in een school voor nieuwkomers? Deze vraag staat centraal in de slotfase van het onderzoek. Wij vinden het minstens zo belangrijk dat (toekomstige) muziekdocenten zichzelf deze vraag stellen als dat zij leren hoe ze lessen praktisch vormgeven. ●

Corinne van Beilen is werkzaam als senior-onderzoeker aan het lectoraat Kunsteducatie van de Hanzehogeschool Groningen en als onderzoeksdocent bij de master Kunsteducatie Noord.

VERDER LEZEN?

- Alhanachi, S. (2023, 8 november). *Een cultureel responsieve leraar: hoe word ik het en wat vraagt het?* <https://nivoz.nl/nl/een-cultureel-responsieve-leraar-hoe-word-ik-het-en-wat-vraagt-het>
- Bisschop Boele, E. (2015). Towards idiocultural music education: An alternative vision for Dutch music education in the 21st century. In N. Eger & A. Klinge (Eds.), *Künstlerinnen und Künstler im Dazwischen. Forschungsansätze zur Vermittlung in der kulturellen Bildung* (pp. 85-94). Projektverlag.
- Coppens, L., Schneijderberg, M., & Van Kregten, C. (2021). *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen. Een praktisch handboek voor het basisonderwijs*. SWP.